Élő örökség: falumúzeumtól a világhálóig

A magyarországi nemzeti, etnikai kisebbségek egyes közgyűjteményeiről. Intézkedések és eredmények az esélyegyenlőség terén

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium Esélyegyenlőségi Főigazgatósága Esélyegyenlőségi Kulturális Osztályának megbízásából ***Demeter Zayzon Mária*** *szociológus, kisebbségkutató tanulmányt készített, melyből részletet adunk közre, a téma fontossága és időszerűsége miatt. A tanulmányt teljes tartalmában a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus mutatja be, s a tervek szerint könyv formájában is megjelenik.*

A tájházak változó szerepe, bővülő funkciói. Hagyományos és modern. Idegenforgalom és helyi közművelődés

A tájház többek között és hagyományosan is múzeumi intézmény, elsődleges céljuk a **reprezentálás, az értékmegőrző és értékközvetítő** szerep – ennek előfeltétele az alapos helytörténeti és néprajzi kutatómunka. A muzeológiában nagy változások mennek végbe, és itt nem csak az interaktív múzeumi terek kialakítására gondolunk, nem csak a bemutatás módszerének újszerű interaktív eszközökkel történő fejlesztésére (mint például a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum projektje)[1]. A változó körülményekhez igazodóan a tájházak új feladatokat fogalmaznak meg, melyek révén **élő közösségi terekké** válnak. *„Úgy gondolom, hogy a tájházak ma alapvetően nem mini-múzeumként tudnak jól működni. (…) a múzeumi funkciók ellátására – gyűjtés, megőrzés, műtárgyvédelem, nyilvántartás, kiállítás – csak korlátozottan alkalmasak ezek az intézmények. Sokkal célravezetőbb, ha a hasznosításban egy komplex szemléletet érvényesítünk, amelyben a domináns múzeumi funkció mellett nagyobb hangsúlyt kap* ***az idegenforgalmi és a közösség-építő – közművelődési funkció.***"[2] A hasznosítás során az alkotóház, a közösségi ház, a kézműves műhely talán kedvezőbb forma lehetne. Több tájház jelenleg is egyúttal „hagyományőrző és kézműves csoportok otthona is."

Az értékmegőrző és értékközvetítő szerepükön túl **a tájházak a megszűnt művelődési házak funkcióinak egy részét** is át tudják venni programkínálatukkal. Beke Pál egykori megfogalmazása – „kell egy hely" – mára így alakul: „egy hely kell" – olvassuk a szakirodalomban[3], egy integrált közösségi szolgáltató tér (IKSZT). A *„Tájházak a közösségért"* OKM pályázat épp ezt a folyamatot szándékozott támogatni (eredményeiről a továbbiakban), akárcsak a bizonyos mértékig a tájházakhoz is kapcsolható IKSZT program pályázatai.

Egy-egy nemzetiségi tájház alapító okirata is tükrözi felvállalt szerepének sokrétűségét. Így például a budaörsi *Jacob Bleyer Heimatmuseum* alaptevékenysége *„a német nemzeti, kulturális hagyományok megőrzése, méltó folytatása, a közösségi és egyéni művelődés személyi, szellemi, gazdasági feltételeinek javítása; az egyetemes, a nemzeti, a nemzetiségi és más kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése, a megértés, a befogadás elősegítése, az ünnepek kultúrájának gondozása."*[4]

A tájházak működtetői, vezetői nem is tekintik komoly programnak, ha az állandó kiállítás mellett évente „csupán" két, tájházhoz kapcsolódó programot szerveznek. Az is szegényesnek tekintett, ha csupán kiállítást nyújt („Vorzeige"), bemutatót, és nem **kapcsolódik hozzá más – múzeumpedagógiai, ifjúsági, hagyományőrző, turisztikai, stb. – tevékenység.** Van olyan sváb tájház, de tudunk szlovákról is, ahol az udvarban felállítható sátorhelyet kiadják, rendezvények bérlik, vállalkozói szellemben működtetik. Ezzel biztosítják a drasztikusan csökkenő tájházi látogatószám miatt amúgy is nehezen fenntartható intézmény működését. Mindez túlmutat a hagyományos közönségkapcsolatok kérdéskörén.

A tájházak egy része *„egyáltalán nem, vagy csak korlátozott mértékben képes múzeumi intézményként működni"*. Hosszú távú fenntartásuk nehézségekbe ütközik, személyi vagy anyagi feltételek hiánya miatt. Eredményes működésükhöz igen sok tényező együttállása szükséges, ez *„a legnagyobb mértékben a helyi szándékok, lehetőségek, adottságok és erőforrások függvénye."*[5]

„A kérdést, hogy mitől jó ma egy tájház, több szempontból érdemes körüljárni. Elsődleges szempont, hogy az épület – amelynek berendezése a településre és a bemutatott korszakra jellemző, szakszerű és helyből származó tárgyakból áll – hiteles és jól karbantartott legyen. Nem elhanyagolható tényező, hogy a látogató gondozott belső és külső tereket találjon. Mindemellett napjainkban elengedhetetlen, hogy a tájházat élettel, hiteles szakmai programokkal megtöltő helyi közösség/ek bekapcsolódjanak a működtetésbe. ***A jó tájház sohasem puszta kiállítás, hanem ideális esetben a helyi hagyományőrző programok helye, a találkozás színtere a helyi közösség tagjai, és a helyi tudás átadásának helyszíne a fiatal generációk és az odaérkező turisták számára."***[6] (Kiemelés tőlem – DZM.)

Az OKM pályázat *„Tájházak a közösségért"* IV. programpontja is a múzeumok ifjúsági oktatási szerepét szándékozott támogatni. **Múzeumpedagógiai** terveket fogalmaz meg például Hodászon a roma táj-

ház, vagy Budapesten a Magyarországi Lengyelség Múzeuma is. Színvonalas a hímesházi német nemzetiségi tájház múzeumpedagógiai tevékenysége.[7] A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum néprajzosai sokat tesznek azért, hogy a lakócsai horvát tájház *„ne csak méltó kiállítóhellyé, de az oktatás és a közösségi élet színterévé is váljon."*[8]

Egyes tájházak a védett építmények soraiból építészeti értékeikkel tűnnek ki, de sokrétű szerepük egyik vonatkozásaként szintén meghatározó a **turisztikai vonzerejük**. Az OKM *„Vendégváró tájházak"* elnevezésű pályázati felhívása is erre utalt, ezt a folyamatot igyekszik támogatni. A Magyarországi Tájházak Szövetsége 2009-ben VII. országos találkozóján a Sóstói Múzeumfaluban a múzeumok megváltozott szerepével is foglalkozott. A tájházak működésének sikeressége – látogatók számával mérten – a turisztikai és idegenforgalmi tényezők függvénye. Gyakorta tapasztalható, hogy az idegenforgalommal nem rendelkező településeken a tájházak pusztulásra vannak ítélve. Ugyanakkor a falumúzeumok, tájházak, néprajzi-helytörténeti kiállítások a turizmussal összefüggő szolgáltatásnak is tekintendők-tekinthetők.

„A kulturális funkciók helyi elérhetőségét két összevont mutató segítségével mértük, az alap- és a turizmussal összefüggő szolgáltatások megléte vagy hiánya alapján. Az alapszolgáltatásokhoz a művelődési házat/közösségi színteret, a könyvtárat és a nyilvános internet-elérési lehetőséget soroltuk, mivel szerintünk ma ezek szükségesek leginkább a mindennapi élethez (ez sajnos nem jelenti azt, hogy minden településen elérhetőek lennének – ezért is érdekes éppen a mérésük.) A galériát/kiállítótermet, a táborhelyeket, a tourinform irodákat, a múzeumokat és a tájházakat/helytörténeti gyűjteményeket a turisztikai szolgáltatásokhoz soroltuk, bár ezek közül a galéria/kiállítóterem, de főleg a tájház/helytörténeti gyűjtemény és a múzeum is a helyi identitás fontos eleme lehet."[9]

A magyar nyelvű **vendégváró-turisztikai honlapokon a felsorolt látnivalók között a tájházak** értelemszerűen szerepelnek, bár legtöbbször csupán szűkszavú adatközléssel, máskor szerény fényképanyaggal. A Magyarország turisztikai portáljaként hirdetett www.vendegvaro.hu, a www.tourinform.hu, a www.iranymagyarorszag.hu, a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetségének honlapja, a www.fatosz.hu, www.falusiturizmus.eu, mind tartalmaznak ajánlást a nemzetiségi néprajzi kiállításokhoz, vagy közölnek egy tájház-listát, megyei bontásban. A legszínvonalasabb és átfogó jellegre törekvő a www.utazzitthon.hu (örökségturisztika). A www.tanyamuzeum.hu gazdag tájházi adatbázist tartalmaz linkjei révén, viszont forrásként az amúgy célirányosan könnyebben elérhető Wikipédiára hivatkozik. Amennyiben a céltudatos turista önmaga szervezi útvonalait, leggazdagabb internetes információt ezen intézményről a www.tajhaz.hu honlap nyújt, ahol például **Tematikus túrák II. Nemzetiségi hagyományok** címen ajánlanak követendő útvonalat. A kulturális turizmust gazdagítaná a Szentendrei Szerb Egyházi Múzeum említett terve, melyben pécsi központjuk segítségével, elsődleges turista útvonalként szerveznék meg a Pécs, Mohács, Majs, Grábóci kolostor látnivalóit. Ehhez kapcsolódna a Mohácsi templom mellett kialakítandó kincstár bemutatása is. *„A Pécs – Mohácsi tengely egyrészt hozzájárulna a térség turista-forgalmának területi diffúziójához, jobb strukturáltságához, megnövelné a mohácsi régió turistaforgalmát, másrészt tartalmilag gazdagítaná Pécs város és a térség kulturális palettáját. A Grábóci kolostor turista-útvonalba való bevonásával, illetve a pécsi, mohácsi, majsi turisztikai tengely kialakításával és propagálásával a korábban kizárólag Budapest, Szentendre, esetleg a Grábóci kolostor felé irányuló, elsősorban Szerbiából és a környező államokból érkező turista-útvonal kiegészülne és új elemekkel gazdagodna."*[10]

Tágabb értelemben vizsgálva a tájházak funkcióit, összegezhető, hogy jelentős szerepük van a „térbeli kulturális egyensúlyban", tekintve országosan magas – 900 körüli – számukat is. A nemzetiségi hagyományokat, a kisebbségi közösségek múltját reprezentáló – szintén nagyszámú, 200-nál is több – néprajzi, helytörténeti gyűjtemény, tájház ugyanígy a területi kohézió erősítésének eszközévé vált/válik, a kultúra, a lokális identitás fejlesztésének lehetőségét kínálja.[11]

Kutatási eredmények a tájházak működtetőiről, köztük kisebbségi önkormányzatokról

A helyi kisebbségi önkormányzatok intézményfenntartó szerepéről a 2008. évi MMIKL, közkulturális intézményellátottságra vonatkozó kutatás gyűjtött átfogó adatokat. Az eredményt illetően általánosítható például a **Közép-dunántúli** régióra vonatkozó megállapításuk: *„Láthatjuk az önkormányzati működtetésű intézmények általánosan jellemző túlsúlyát."* Ha a régiónál maradunk, *„nonprofit, civil szervezeti működtetésű intézmények arányában a régió kicsivel az országos átlag fölött helyezkedik el, és azok kistérségi megoszlása arányosnak mondható. A régió mindössze három kistérségében nincs ilyen. Viszont a kisebbségi önkormányzatok pedig összesen három intézményt jegyeznek, mindegyik a német kisebbséghez kapcsolódik a bicskei, a móri (Fejér) és a zirci (Veszprém megye) kistérségben."*[12]

Tovább idézzük az említett kutatás megállapításait: intézményfenntartókként *„a megyei önkormányzatok és a kisebbségi önkormányzatok az országos tendenciáknak megfelelően csak csekély szerepet játszanak. A kisebbségi önkormányzatoknál azonban kiemelnénk **Tolna megyét**, itt ugyan csak a települések 4,6 %-án tartanak fenn intézményt, de országosan ez a legmagasabb értéket jelenti (ez feltehetően a sváb nemzetiség relatíve nagy arányára vezethető vissza)."*[13]

Nyugat-Dunántúlon *„a kisebbségi önkormányzatok mint fenntartók meg sem jelennek, holott a régióban egyes településeken jelentős a horvát, a német, illetve a*

vend népesség aránya. Az egyházi fenntartású intézmények száma szintén elég alacsony."[14] Itt a *„településközi összefogás más formái, mint az intézményfenntartó társulások, kevéssé terjedtek el. Ráadásul éppen ott hiányoznak a leginkább – az aprófalvas **Zala** és **Vas** megyében –, ahol a legnagyobb szükség lenne rájuk. A horvát és a szlovén nemzetiségűek kevésbé jó helyzetük miatt, a német nemzetiségűek pedig alacsony arányuk miatt csak egyes településeken képesek a kulturális intézmények fenntartását-működtetését vállalni. A civilek, a for-profit szervezetek, illetve az egyéb intézményfenntartók-működtetők szerepe is csekély, még a kedvezőbb helyzetű **Győr-Sopron** megyében is."*[15]

*„A kisebbségi önkormányzatok által működtetett intézmények aránya az **Észak-magyarországi** régión belül **Nógrádban** a legmagasabb, 2,3 %-os, feltehetően a megyében található szlovákság szervezettsége és relatív súlya miatt, **Hevesben** 1,7 %, míg az etnikailag a legszínesebb **Borsod-Abaúj-Zemplén** megyében csak 0,3 %. Ez mutatja a cigány kisebbségi önkormányzatok által működtetett kulturális intézmények alacsony számát. A roma lakosság aránya a legkevésbé ellátott területeken a legmagasabb, a települési önkormányzatok számára elsősorban nem kulturálisként érzékelt problémát jelentve."*[16]

Az elmúlt években több helyi kisebbségi önkormányzat – főként szlovák és német – tervei között szerepelt tájház alapítása. Ennek eredményeként állapíthatta meg 2005-ben a *J/17166. számú kormánybeszámoló a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről* a 2003. február – 2005. február közötti időszakban, például, hogy **az országban csaknem minden második szlovák tájház helyi kisebbségi (szlovák) önkormányzati tulajdonú vagy működtetésű** (és számuk meghaladta a húszat). Egy másik, 2008-beli dokumentum az alábbiakat tartalmazza: *„A hazai szlovákok 50 tájházat tartanak számon, **közülük minden másodiknak a fenntartója, esetenként tulajdonosa** is a helyi szlovák önkormányzat."*[17] (Kiemelések tőlem – DZM.)

Német nemzetiségi példát újonnan Budaörsről hozunk, ahol a Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény fenntartója 2004 márciusától Budaörs Német Nemzetiségi Önkormányzata (BNNÖ), az épületek és a gyűjtemény tulajdonosa továbbra is Budaörs Város Önkormányzata; vagy, az 1967 óta kiállítóhelyként működő hartai tájház tulajdonosa és fenntartója a helyi települési és a német önkormányzat. Esetenként előfordul, hogy a komplexebb funkciójú tájházat vállalkozásban **működteti tulajdonosa** (pl. a szarvasi **szlovák** tájházat, vagy a dunaharaszti német tájházat), hiszen a tájházi látogatószám erős csökkenése miatt az amúgy is csekély összegű belépődíjak alig számítanak bevételnek. (Pl. a békéscsabai szlovák tájház eddigi évi két-háromezer főnyi látogatója 1.500-ra esett vissza; bevételt a tájháznak a bérbe adott hátsó szín rendezvényei hoznak.)[18] **A kisebbségi önkormányzat ritkább esetben tulajdonos, jellemzően inkább működtető.**

Az új tulajdonosok/működtetők – kisebbségi önkormányzatok – *„többnyire jó gazda módra sáfárkodnak a rájuk bízott értékekkel, hiszen saját múltjuk relikviáit tisztelik bennük, s megőrzésüket erkölcsi kötelességüknek érzik."*[19] *„A tulajdonosváltás előkészítése során kevesen gondoltak arra a kedvező hatásra, amely révén, egy a korábbinál nagyobb léptékű fejlődés lehetősége bontakozik ki a tájházak számára, hiszen a fenntartók beépítik komplex fejlesztési programjaikba, térségi és kistérségi pályázataikba is."*[20] Ilyen típusú térségi fejlesztési pályázat a közelmúltban meghirdetett IKSZT – Integrált Közösségi és Szolgáltató Terek program.

A hazai **horvát tájházak fenntartóiról** a következőket tudhattuk meg: *„A felsorolt épületek tulajdonjogával nem vagyok tisztában, de gondolom, hogy a helyi önkormányzatok tulajdonában állnak. Az átai biztos, hogy a helyi önkormányzaté, a kásádi viszont az Állami Kincstár tulajdona, a fenntartási költségek viszont a helyi önkormányzatra hárulnak. Ez számos problémát okoz, így pl. a nádfedeles tető kijavítására nincs keretük (egyébként meg a Kincstárnak, mint tulajdonosnak kellene gondoskodni a javításokról!) és pályázati lehetőségük sincs, mivel az épület nem az ő tulajdonuk."*[21]

Létezik a tájházak működtetőiről átfogó, országos adatbázis a MMIKL KFPF 2008-as kutatási anyagában. Ennek birtokában és felmérésük folytatásaként fontos lenne a tájházak működéséről, beágyazottságáról is adatokat gyűjteni és feldolgozni, külön figyelmet szentelve a nemzetiségi jellegűeknek.

Célpályázatok és további állami támogatások a tájházak kérdésében és hasznosulásuk az esélyegyenlőség biztosítása terén

A Nektv. VI. fejezete *A kisebbségek művelődési és oktatási önigazgatása.* 50. §. (2). pontja így fogalmaz: *„Az állam támogatja a) a kisebbségi kultúrák tárgyi emlékeinek gyűjtését, közgyűjtemények alapítását és gyarapítását;"*

A tájházak, a kisebbségi kultúrák tárgyi emlékeit tartalmazó gyűjtemények számára eltérő és sokféle lehetőséget biztosító jelenlegi pályázati rendszerek igazolják ezt az állítást. Állami költségvetési támogatás viszont az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 39. par. 9. bek. alapján viszont csak a szaknyilvántartásban szereplő muzeális intézmény számára adható. Az állami támogatás jogi feltétele tehát az, hogy a pályázó tájház/helytörténeti gyűjtemény rendelkezzen működési engedéllyel (regisztráció, alapító okirat, stb.), amelynek érdekében a törvényben megadott szempontok alapján az OKM illetékes főosztályához szükséges fordulni.

2003 óta közvetlen költségvetési támogatást kapnak a kisebbségi önkormányzatok kulturális autonómiájuk érvényesítésére. A kisebbségi önkormányzatok feladatalapú finanszírozásába – amint egyik, különben igen aktív interjúalanyunk felvetette –'úgymond be lehet venni' a tájházakat is, de *„ki az, aki levezényli?"* Személyfüggő ez is, mint sok más tevékenység.

A MeH Kisebbség- és Nemzetpolitikai Szakállamtitkársága pályázat útján nyújtott speciális támogatásokat a **kisebbségi koordinációs és intervenciós keretből**.[22] 2007-ben és 2008-ban a támogatott intézményi körben prioritást itt is a kisebbségi oktatás élvezett, de más intézmények, programok is bekerültek e körbe, ezek között tájházak, múzeumok is. További intézményi támogatások, programok között az országos jellegűek mellett a helyi kisebbségi önkormányzatok programjai is kaptak támogatást, közöttük tájházak is. Igen gyakran első évben ez egy romos, régi épület felújítását jelentette, mint például 2007-ben: német kisebbségi önkormányzat, Geresdlak (Baranya), tájház felújítása, az épületben a kisebbségi önkormányzat és a Német Klub; a budapesti örmény katolikus lelkészség, múzeum és könyvtár felújítása; szlovák kisebbségi önkormányzat, Oroszlány, faluház felújítása, az épületben a szlovák tájház, közösségi terem; szlovák kisebbségi önkormányzat, Terény, a Szlovák tájház rekonstrukciója, az épületben a kisebbségi önkormányzat hitéleti találkozókat, közmeghallgatásokat szervez.

A MeH Kisebbség- és Nemzetpolitikai Szakállamtitkársága a 2007-es költségvetésről szóló törvény alapján pályázat útján elnyerhető támogatást nyújtott „Kisebbségi intézmények átvételének és fenntartásának támogatása" jogcímen. Összegszerűségéről a Kisebbségi Kalauz 2008. ír, ebből részeket idézünk. Támogatást kaptak: Országos Horvát Önkormányzat: Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye, Peresznye (Vas megye); Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat: A Magyarországi Lengyelség Múzeuma és Levéltára; Magyarországi Románok Országos Önkormányzata: forrást a kétegyházi román tájház megvásárlására, az épületben a tájház, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzata Dokumentációs és Információs Központja; Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat: Magyarországi Ruszinok Közérdekű Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye.

Ugyanez a típusú támogatás 2008-ban[23]: Országos Horvát Önkormányzat: Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye, Peresznye (Vas megye); Magyarországi Románok Országos Önkormányzata: román tájház, Kétegyháza. Egyedi kérelem alapján kapott támogatást az Országos Szlovén Önkormányzat a Felsőszölnöki Szlovén Tájházhoz.

2008-ban (a Kisebbségi Kalauz 2009. szerint) olyan tájházas programok kaptak felújításra, működtetésre támogatást, mint: Német Kisebbségi Önkormányzat, Somberek; Német Kisebbségi Önkormányzat, Geresdlak; Országos Ruszin kisebbségi Önkormányzat Budapest, muzeális gyűjteményének működtetésére. Az Orfaluban tervezett szlovén tájház felújításához szintén érkezett támogatás a MeH Kisebbség- és Nemzetpolitikai Szakállamtitkárságától. Az országos többfunkciós központjaik kialakítására szintén kaptak támogatást – a szerbek, a szlovákok.

Ott, ahol kiemelkedően hátrányos helyzet állt fenn – a cigányság/romák esetében, ahol az utóbbi évekig nem létezett tájházuk – az OKM Esélyegyenlőségi Főigazgatósága kiemelt támogatást nyújt a hodászi roma tájház 2010. évi komplex fejlesztéséhez, az esélyegyenlőség fenntartása érdekében.

A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványnál korábban három célpályázat keretében is jelentkezhettek nemzetiségi tájházak: közgyűjtemény gyarapítása, digitalizálása, hagyományőrző rendezvények, kiadói tevékenység. *„A beszámolási időszakban a Kisebbségi Közalapítvány a múzeumokat is támogatta a könyvtárak, közgyűjtemények, műemlékek tematikára fordított támogatás összegén belül."*[24] A MNEKK a közgyűjtemény állományának gyarapítása célpályázata keretében 2007-ben 59 pályázatot támogatott 4 774 000-Ft-tal, 2008-ban 86 pályázatot 5 000 000 Ft-tal, melyekben valószínűleg előfordultak múzeumi, néprajzi, helytörténeti jellegű gyűjteményt működtető, fenntartó pályázók is. Azóta viszont a források erőteljes csökkenése miatt célpályázatként már csak a hagyományőrző tevékenység támogatása kerül meghirdetésre.[25]

A *„Múzeumok Mindenkinek Program"* keretében alprogramként működött a *„Muzeális intézmények a világhálón. Tájházak digitális tartalomfejlesztése"*, 2005-ben a NKÖM, a Magyarországi Tájházak Szövetsége és az Információs Társadalomért Alapítvány együttműködésével. Lebonyolítását ez utóbbi végezte. A pályázat megvalósulásáról 2006-ban tartott előadás[26] összefoglalja, hogy egyfelől 4 nyertes tájház fenntartó-szervezete kötött velük szerződést (Ócsa, Mezőkövesd, Edelény, Bátaszék, s részletezi honlapjaik létrehozásának és további működtetésének menetét), másrészt beszámol a magyarországi tájházak portáljának (díjmentes) létrehozásáról, a www.tajhaz.hu oldalról. A tájházak internetes megjelenése az esélyegyenlőség egyik vonatkozása. Amúgy a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális intézményei már néhány éve jelen vannak az online világban.[27] A fenti pályázat a nemzeti és etnikai kisebbségek digitális esélyegyenlőségének érdekében tett fontos lépés volt, különös tekintettel a tájházakra.

A tájházak fejlesztését elősegítő OKM pályázatok – 2006-2009.

„Az elmúlt évtizedben a tájházak infrastrukturális és szakmai helyzete is meggyengült, mivel a fejlesztésüket támogató pályázatok csak alkalomszerűen és kis forrással kerültek kiírásra. A helyzet kezelése érdekében a kulturális tárca igyekezett a tájházak számára olyan célzott forrást biztosítani, amely megalapozza ezen intézményhálózat megújulását mind infrastrukturális, mind szakmai szempontból. Ennek érdekében 2006-ban, 2008-ban és 2009-ben három pályázat is kiírásra került, amelyek összesen 202 millió Ft-ot szántak a tájházak látogatóbaráttá tételére. A konkrét támogatási célok úgy kerültek kialakításra, hogy komplex fejlesztések indulhassanak el, vagyis az épületek revitalizációja, az enteriőrök, kiállítások szakmai fejlesztése és az egész életen át tartó informális tanulást szolgáló programok kidolgozása egyaránt biztosított legyen. A nyertesek között a három év alatt körülbelül 15 kisebbségi tájház lehetett."[28]

A szlovák gyűjtemények támogatottságát és pályázóik „eredményindikátor mutatóját" az alábbi adatok jelzik: a 2008-ban kiírt OKM fenti pályázat „Tájházak a közösségért" teljes keretének 10,4 %-át a szlovák tájházak nyerték el, majd a 2009. évi „Vendégváró tájházak" teljes keretének 8,7 %-át szintén a szlovák tájházak.[29]

Év	Pályázat neve	Rendelkezésre álló keret	Nyertes pályázatok	Támogatásban részesült megyék száma
2006	Tengertánc	50 millió Ft	49	18
2008	Tájházak a közösségért	95 millió Ft	90	16
2009	Vendégváró tájházak	57 millió Ft	46	14

Az **OKM** kulturális vidékfejlesztési programjának céljai a következők voltak: a területfejlesztés szolgálata a kultúra eszközeivel: a területi kulturális egyenlőtlenségek csökkentése, a kulturális fejlesztések beépítése a kistérségi, megyei és regionális területfejlesztési tanácsok terveibe, a különböző térségi szintek közkultúrát fejlesztő beruházásaiba. Elsődleges funkciója, hogy használható kiindulást adjon a *„többcélú kistérségek kulturális stratégiáihoz, illetve a többcélú kistérségi összefogásban megvalósuló közművelődési tevékenységek támogatásának eléréséhez."* ***„Az Oktatási és Kulturális Minisztérium Esélyegyenlőségi Főigazgatósága munkatervében szerepelteti a hazai kisebbségek, így a romák intenzív módon történő bekapcsolódását a helyi, a kistérségi, regionális és országos célokat szolgáló intézményhálózatba, a különböző fejlesztésekbe és a szakfelügyeleti rendszerbe."*** (Kiemelés tőlem – DZM.)

2008. OKM pályázat: *„Reneszánsz 2008. Tájházak a közösségért".* Célja, hogy a *„kulturális vidékfejlesztés prioritásaival összhangban – a vidéki örökség értékeinek megújítására teremtsen lehetőséget a tájházak komplex fejlesztési és hasznosítási programjaival összhangban. Lebonyolítója a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, támogatója a Magyarországi Tájházak Szövetsége."* E pályázat 4 támogatási céljának *(A Mi Házunk, A Mi Kiállításunk, Élő Tájház, A Mi Diákjaink)* megvalósulásáról regionális beszámolókat olvashatunk a *Tájházi Hírlevél* 2009/2. számában,[30] az alábbiak szerint:

Dél-alföldi régió: itt a pályázat lendületes fejlődést indított el. 14 beadott pályázat közül 12 nyert. Az első programpontban a Békéscsabai Szlovák Tájház és a Vésztőmágori emlékhelyen lévő Kiskundorozsmai szélmalom javítása, a Kiskőrösi Szlovák Tájház részbeni megújítása (udvari foglalkoztató szín, kemence) valósult meg. A második programpont fejlesztéseinek révén a békési, a gyomaendrődi, a dunaszentbenedeki, a hartai, a csanádpalotai tájház műtárgyállományának digitális nyilvántartása indult el, az e-skanzen programmal a világhálón is hozzáférhetővé váltak. (A néprajzi szakfelügyelet a neten ellenőrizheti állapotukat.) A békési tájház szerkesztésében jelent meg az a kiadvány, amely a kistérség tájházait, néprajzi gyűjteményeit mutatja be. A kiállítások korszerűsítése a dunaszentbenedeki, a hartai,[31] a gyomaendrődi, a csanádpalotai, a szegvári tájházban valósult meg. A tájházak közösségi programjait a pályázat a tótkomlósi, a nagykörűi, a dunaszentbenedeki, a kiskőrösi, a hartai tájház esetében támogatta. A negyedik programpont az oktató-nevelő munkát segítő csomagok kidolgozását célozta meg.

Kelet-Magyarország: ebből a régióból 19 pályázatot fogadtak el 4 különböző témában, közülük a legnépszerűbb *A Mi Kiállításunk* volt (8 pályamunka), majd *A Mi Programunk* (5), *A Mi Diákjaink* (4) és *A Mi Házunk* (2). Elavult, régi kiállításokat alakítottak át (Hajdúszoboszló, Hosszúpályi, Balmazújváros). Lehetővé vált a meglévő tárgyak digitalizálása (Hajdúszoboszló, Hosszúpályi, Cigánd, Füzér, Balmazújváros). Több tájház építette ki riasztórendszerét a pályázat segítségével. Az épületek felújításához is hozzákezdett néhány pályázó. *A Mi Programunk* 5 pályázata a helyi hagyományok továbbélését segítette (Csökmőn, Füzéren, Cigándon, Mezőkövesden, Nagykőrösön). A *Mi Diákjaink* révén 4 pályázó kapcsolta be az oktató-nevelő munkába a diákokat.

Közép-Magyarország: ebben a régióban 10 településen valósultak meg építészeti fejlesztések, kiállítás-megújítások, hagyományőrző programok, múzeumpedagógiai programok. *A Mi Házunk* keretében a Dunaharaszti Német Nemzetiségi Tájház, az Albertirsai Tájház, az Ócsai Tájház épülete/-része újult meg. *A Mi Kiállításunk* támogatási cél Dunapatajon, Pilisszántón, Hajóson újította meg a gyűjtemények kiállítását. Közösségi programok, rendezvények zajlottak Ócsán, Dunaharasztin, Pilisszántón, Kókán, Budaörsön és Kiskőrösön. *A Zsámbéki Műemlékeket és Hagyományokat Őrző Kör* és a *Német Nemzetiségi Önkormányzat* 2009. április 26-án rendezte meg a Szent Vendel domborműves népi lakóház *„Tájházak a közösségért"* pályázat támogatásával felépült új részének felavatását. E pályázat egyik sikerágának nevezik az *„e-tájház programhoz történt csatlakozást, amely az egész hazai tájház-mozgalmat minőségileg új állapotba hozta."* Ennek révén megteremtődik az e-tájház hálózat. 2008-ban az OKM és a Somogy Megyei Területi Horvát Kisebbségi Önkormányzat támogatásával a lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájház kiállítását sikerült új koncepció alapján megújítani.[32]

2009-ben hirdette meg az **OKM** a *„Vendégváró tájházak"* című pályázatát. Célja a korábbi *„Közkincs"*, a *„Tengertánc"* és a *„Tájházak a közösségért"* programok folytatása, a hazai tájház-hálózat célirányos fejlesztése, újszerű működtetését biztosító fejlesztések elősegítése volt. Pályázók köre: muzeális intézményi működéssel rendelkező tájházak és /vagy fenntartóik. (A felosztható támogatás 60 millió Ft volt, amely a pályázat lebonyolítási költségeit is tartalmazta.) Például a Dél-Dunántúli területről 13 intézmény, önkormányzat, alapítvány nyújtotta be pályázatát:[33]

	Pályázó	Elnyert támogatás	Teljes ktg.
I. „Látogatóból vendég" célra	10	15 150 000 Ft	21 457 076 Ft
II. „Ismerjetek meg bennünket"	3	2 300 000 Ft	3 917 840 Ft
Összesen:	**13**	**17 450 000 Ft**	**25 374 916 Ft**

Az elnyert támogatások révén a pályázatokban vállalt feladatok teljes költségének 69 %-át pályázati forrás biztosítja. A pályázók közül nemzetiségi példákat is hozhatunk: Nagymányok német kisebbségi önkormányzata; vagy, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009-ben a „Vendégváró tájházak" című OKM pályázaton 2 400 000 Ft vissza nem térítendő támogatást nyert a lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájház építészeti felújításához. A pályázati támogatás interneten közzétett szakmai, pénzügyi és képes beszámolója leírja, hogy a munka elvégzéséhez szükséges költségkiegészítést a Somogy Megyei Területi Horvát Kisebbségi Önkormányzat vállalta magára. Emellett más támogatókat is találtak. Az épület utolsó felújítási – 2010. márciusi – munkálatait követően az *„Élet a Dráva menti horvát falvakban a 20. század első évtizedeiben"* című állandó kiállítást visszarendezik. Az épület megújulása alkalmából megnyitót terveznek, amit egybekötnének áprilisban a Dél-dunántúli Tájházak Regionális Találkozójával.

2009. Roma Kulturális Alap. A Magyarországi Cigányokért Közalapítvánnyal közösen pályázatot hirdetett. A pályázat célja: az országban működő cigány kisebbségi önkormányzatok, roma kulturális és művészeti tevékenységet folytató – Magyarországon bejegyzett – cigány szervezetek együttműködésben megvalósított programjainak részben vagy egészben való támogatása, melyek a cigány kultúra és annak értékei ápolását, megőrzését, közvetítését szolgálják.

A nemzetiségi tájházak fejlesztésének egyik forrása az illetékes *országos kisebbségi önkormányzat által számukra kiírt pályázati lehetőség.*

A nemzetiségi tájház-hálózat fejlesztésének másik anyagi forrása esetenként a megyei területi kisebbségi önkormányzat (Lakócsa példája), vagy települési önkormányzat, gyakrabban a települési kisebbségi önkormányzat részéről érkező támogatás. A helyi kisebbségi önkormányzatok már néhány éve nagyobb számban tervezték tájházak létrehozását, több esetben megvásároltak e célból népi építészeti értékű ingatlant. (Lásd a korábbi alfejezetet az intézményfenntartókról.)

Anyaországi és EU-s források a kisebbségi közgyűjtemények támogatására

Viszonylag új támogatási lehetőséget jelentenek az Európai Uniós, és a határ menti régiós pályázatok. Nem jellemzően ugyan, de előfordul (olykor ennek keretében) anyaországi támogatás is. *„A határ menti területek múzeumügye az elmúlt évszázad során, a második világháború után is e térség* (a szlovák-magyar határ menti – DZM megj.) *igen produktív kulturális ágazata volt, eredményei sok tekintetben példamutatók egész Európa számára. (…) A térségi együttműködés, a két- és többoldalú kapcsolatok fejlesztésének igénye mára a muzeológia fejlődésének, átalakuló elvárás rendszerének is természetes velejárója. Az elmúlt évtizedekben a múzeumok, de különösen az egyes múzeumi szakmák és képviselőik, igen sok pozitív tapasztalatot halmoztak fel ebben a vonatkozásban. Bizonyos, hogy a kapcsolatok alapja mindig is a szakmai, emberi együttműködés, a közös szakmai érdek és ügyszeretet marad."*[34]

A határ menti tájházi együttműködésre a szlovén felsőszölnöki példát is említhetjük, ugyanakkor itt említendők az országok közötti, vagy az anyaországi múzeumi, tájházi kapcsolatok is, mint a németországi Ulmmal: *„A tatai múzeum együttműködik az Ulmban található, nemrég alapított Dunai Svábok Központi Múzeuma (Donauschwäbisches Zentralmuseum) munkatársaival,"*[35] vagy mint a lengyel múzeum épületének felújításához nyújtott anyaországi támogatás[36], továbbá mint a szlovák néprajzi gyűjteményekről szóló könyv kiadásához kapott szlovákiai hozzájárulás. A 2009. évi *Hagyományok és értékek VII.* című szeminárium a Mátyusföldi Muzeológiai Társaság, az Ipoly menti Kulturális és Turisztikai Társaság, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Magyarországi Tájházak Szövetsége szervezésében a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma Nemzeti Kisebbségi Kultúra Program támogatásával valósult meg. A múlt század nyolcvanas éveiben jelentős kutatási programok valósultak meg a magyarországi szerb kulturális örökség feltárása és kutatása érdekében a Szerb Tudományos Akadémia e célból létrehozott állandó akadémiai bizottságának illetve munkacsoportjának közreműködésével. Jelenleg restaurálási munkában számítanak az Újvidéki Matica Srpska Galéria segítségére.

Országos szinten a múzeumok számára legfontosabb *„az intézmények közötti kapcsolatok fejlesztése, a gyűjtemények közötti átjárhatóság biztosítása, a közös kiállítások, egyáltalán: a szakmai, muzeológiai szempontok együttes érvényesítése."*[37]

„Reménykedhetünk abban, hogy a regionális integráció felhajtó erőt jelent majd a kulturális kapcsolatokban is. Az Alpok-Adria, a Kárpátok Euro-Régió, az utóbb megszerveződött Ipoly Euro-Régió és a Vág-Duna-Ipoly (esetleg Vág-Duna-Garam) Euro-Régió interregionális együttműködések célkitűzései között mindenütt szerepel a multikulturális térség műveltségi kapcsolatainak feltárása és erősítése. (…) A határ két oldalán működő intézmények kontaktusa a mindenkori politikai helyzet függvénye, alárendelt az országos prioritásoknak. (…) A városok közötti megállapodások (Vác-Ipolyság /Šahy/, Salgótarján-Losonc /Lučenec/, Miskolc-Kassa /Košice/, Sárospatak-Királyhelmec /Kráľovský Chlmec/, stb.) húzzák magukkal a múzeumokat is."[38]

Jegyzetek:

1. www.munkacsy.hu
2. Tóth Arnold, i.m.
3. Talata-Dudás Katalin: Kulturális intézmények a 30 000 fő alatti településeken. Szín. 2009. augusztus, 4. old.
4. www.heimatmuseum.hu
5. Tóth Arnold, i.m. Honismeret 2002/3.
6. Uo.
7. Interjú Heinek Ottóval, a MNOÖ elnökével
8. Kapitány Orsolya, a Rippl-Rónai Múzeum néprajzkutatójának közlése
9. Talata-Dudás Katalin: A közkulturális intézményhálózat feltérképezése – Nyugat-dunántúli régió, 7. old. www.erikanet.hu
10. Vukovits Koszta, i.m.
11. Csatári, i.m.
12. Lágler Péter: A közkulturális intézményhálózat feltérképezése – Közép-dunántúli régió. 51. old.
13. Talata-Dudás Katalin: i.m. 19. old.
14. Talata-Dudás Katalin: A közkulturális intézményhálózat feltérképezése – Nyugat-dunántúli régió. 16. old.
15. Talata-Dudás Katalin: i.m. 18. old.
16. Lágler Péter: A közkulturális intézményhálózat feltérképezése – Észak-magyarországi régió. 70. old.
17. A Magyar Köztársaság Kormányának negyedik időszaki jelentése az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája megerősítésével vállalt kötelezettségei végrehajtásáról 2008. november. 73. old.
18 Ando György közlése
19. Cseri Miklós – T. Bereczki Ibolya – Páll István: i.m. 589. old.
20. Uo.
21. Ferkov Jakab közlése
22. Kisebbségi Kalauz 2008. Kiadja a MeH, Budapest, 2008.
23. Kisebbségi Kalauz, 2009. Kiadja a MeH, Budapest, 2009.
24. J/1397.sz. BESZÁMOLÓ a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről – 1999. február – 2001. február. 77. old.
25. Uo. 120. old.
26. Scaricamazza Kótzián Orsolya: „Muzeális intézmények a világhálón. Tájházak digitális tartalomfejlesztése című pályázati projekt megvalósítása" Tájházi Hírlevél, 2006. 3. sz.
27. Demeter Zayzon Mária: Kisebbségek a Világhálón. Gondolat, Budapest, 2003. 166 old.
28. Forrás: OKM Közgyűjteményi Főosztály Múzeumi Osztály közlése és összefoglaló táblázata.
29. Ando György közlése
30. Tájházi Hírlevél 2009/2
31. http://www.harta.hu/content/tajhaz
32. Kapitány Orsolya, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum néprajzkutatójának közlése
33. Kapitány Orsolya, Tájházi Hírlevél, 2009/2.
34. Viga Gyula, i.m.
35. BESZÁMOLÓ a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről. 2001. február – 2003. február, 154-155. old.
36. Interjú Dr. Sutarski Konráddal, a Magyarországi Lengyelség Múzeuma és Levéltárának igazgatójával.
37. Viga Gyula: A szlovák-magyar határ menti múzeumi együttműködésről. 2001. 10 old. Előadás, elhangzott 2001. november 19-én, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár által rendezett, „Közgyűjteményi együttműködés a tudományos kutatás szolgálatában" című konferencián.
38. Viga Gyula, i.m.

Falumúzeum Piliscséven

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható.